

Fallacy of Composition

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

เมื่อ 2-3 ปีที่แล้ว ผมออกจากบ้านในช่วงเวลา 6.30-6.45 น. ทุกเช้า เวลาการเดินทางมีมากพอที่จะส่งลูกทันเข้าโรงเรียน มาในปีี้ ผมต้องออกจากบ้านเข้าขึ้น มิฉะนั้นลูกจะไปถึงโรงเรียนสาย ในระยะแรก การออกจากบ้านในช่วงเวลา 6.00-6.15 น. ถนนโล่ง การจราจรไม่ติดขัด แต่แล้วผู้คนพากันออกจากบ้านเข้าขึ้น การจราจรเริ่มติดขัดตั้งแต่วเวลา 6.15 น.

กรณีข้างต้นนี้ใช้เป็นตัวอย่างในการอธิบายหลักตรรกวิทยาที่เรียกว่า Fallacy of Composition ได้ดี ผมแปล Fallacy of Composition ว่า “ความหลงผิดในองค์ประกอบ” หลักตรรกวิทยาในข้อนี้มีสาระสำคัญว่า สิ่งที่เป็นจริงสำหรับส่วนย่อยอาจไม่เป็นจริงสำหรับองค์รวมทั้งมวล

ถ้าเราออกจากบ้านเข้าขึ้น เราจะไปถึงที่ทำงานเร็วขึ้น หากเราปฏิบัติเช่นนี้เพียงคนเดียว แต่ถ้าทุกคนในกรุงเทพฯ มีความคิดแนวทางเดียวกัน และพากันออกจากบ้านเร็วขึ้น แทนที่จะถึงที่ทำงานเร็วขึ้น กลับช้าลง เพราะการจราจรติดขัดเร็วขึ้น

ผมคิดถึง Fallacy of Composition เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ในปี 2539 ที่ผ่านมามาประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เติบโตในอัตราสูงดังปางก่อน มิหนำซ้ำต้องเผชิญกับภาวะถดถอยด้านการส่งออกอย่างทั่วหน้า ไม่ว่าจะเป็กลุ่ม Asian NICs อันประกอบด้วยเกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์ หรือกลุ่ม ASEAN โดยที่ไทยอาการหนักกว่ามาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ไม่ละเว้นแม้แต่สาธารณรัฐประชาชนจีน

เกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์เติบโตใหญ่เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม จากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization) ไปสู่การผลิตเพื่อการส่งออก (Export-oriented Industrialization) นักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจำนวนมากสรุปแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างง่าย ๆ ว่า หัวใจของเส้นทางการพัฒนาไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ ก็คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการส่งออก

ความสำเร็จของเอเชียตะวันออกในการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูง ทำให้ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศใหม่โฆษณาให้เห็น ‘ความมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออก’ (East Asia's Economic Miracle) พร้อมทั้งชักจูงกึ่งกดดันให้ประเทศต่างๆ ในโลกที่สามเดินตามแนวทางของ ‘แบบจำลองเอเชียตะวันออก’ (East Asia Model) ผู้นำประเทศต่างๆ พากันหลงลืมว่าธนาคารโลกเคยใหม่โฆษณา ‘แบบจำลองละตินอเมริกา’ ในทศวรรษ 2510 มาแล้ว แต่วิกฤตการณ์นี้ต่างประเทศอันร้ายแรงในทศวรรษ 2520 ทำให้ ‘แบบจำลอง ละตินอเมริกา’ กลายเป็นตัวอย่างแห่งความล้มเหลว ครั้น Asian NICs ผงาดขึ้นมาในทศวรรษ 2520 ธนาคารโลกเริ่มโฆษณา ‘แบบจำลองเอเชียตะวันออก’ ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2520 และใหม่โฆษณามากขึ้นในช่วงทศวรรษ 2530

ธนาคารโลกตีชุลมว่า ความสำเร็จของเอเชียตะวันออกเป็นความสำเร็จของแนวทางเศรษฐกิจเสรีนิยม แต่นักเศรษฐศาสตร์จำนวนมาก โดยเฉพาะในสังกัด Institute of Development Studies แห่ง University of Sussex พากันชี้ให้เห็นว่า ความสำเร็จของ Asian NICs ยกเว้นฮ่องกงเกิดจากการแทรกแซงของรัฐบาลในรูปแบบต่างๆ แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของเกาหลีใต้ ไต้หวัน และสิงคโปร์ ห่างไกลจากแนวทางเสรีนิยมของสำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกมากนัก

แต่การที่ประเทศในโลกที่สามไม่น้อยกว่า 50 ประเทศพากันยึดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ส่วนหนึ่งด้วยการผลักดันของธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ทำให้ประเทศเหล่านี้ติดอยู่กับดักของ Fallacy of Composition เพราะทุกประเทศมุ่งการพัฒนาเพื่อการส่งออก แต่คำถามพื้นฐานก็มีอยู่ว่า ใครจะเป็นผู้ซื้อ

เมื่อกว่าทศวรรษที่แล้ว มีการตั้งคำถามกันว่า ประเทศในโลกที่สามสามารถยึด ‘แบบจำลองเอเชียตะวันออก’ เป็นแบบอย่างในการพัฒนาได้เพียงใด กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือสามารถยึดถือเป็นยุทธศาสตร์ของประเทศด้อยพัฒนาทุกประเทศได้หรือไม่ ?

นายวิลเลียม ไคลน์ (William R. Cline) นักเศรษฐศาสตร์ระดับดาวรุ่งพุ่งแรงแห่ง Institute for International Economics ณ นครวอชิงตัน ดีซี เสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับประเด็นนี้ในบทความเรื่อง “Can the East Asian Model of Development Be Generalized?” ตีพิมพ์วารสาร *World Development* ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ 2525

นายไคลน์พบว่า หากประเทศด้อยพัฒนาทุกประเทศเดินตามแนวทางของกลุ่มประเทศ ‘แก๊งสี่’ (Gang of Four) อันประกอบด้วยเกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮ่องกง และสิงคโปร์

ประเทศเหล่านี้จะตกอยู่ในกับดักของ Fallacy of Composition ในเมื่อทุกประเทศมุ่งผลิตเพื่อการส่งออก การผลิตเพื่อการส่งออกต้องพึ่งประเทศอุตสาหกรรมเป็นตลาดสินค้าออกที่สำคัญ เพราะจะไม่มีประเทศใดมีอำนาจซื้อมากเท่าประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจด้วย แต่ความสามารถในการนำเข้าของประเทศมหาอำนาจมีอยู่โดยจำกัด เมื่อสินค้าออกจากโลกที่สามยึดครองตลาดในประเทศอุตสาหกรรมถึงระดับหนึ่งแล้ว การขยายตลาดต่อไปเป็นเรื่องยากยิ่ง ถึงตอนนั้น สินค้าอุตสาหกรรมจากโลกที่สามต้องทะลวงตลาดโลกที่สามด้วยตนเอง

บทความของนายโคลน์ ซึ่งเผยแพร่ในปี 2525 ก่อให้เกิดวิวาทะในเวลาต่อมาว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกทำให้สังคมเศรษฐกิจตกสู่ Fallacy of Composition จริงหรือไม่ นักเศรษฐศาสตร์ในสังกัดธนาคารโลกไม่ให้ความสำคัญแก่งานวิจัยชิ้นนี้ แต่เพียงชั่วเวลาไม่ถึงสองทศวรรษต่อมา ผมต้องหวนกลับไปอ่านบทความเรื่องนี้ใหม่ เพราะอาการของ Fallacy of Composition เริ่มปรากฏในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกในปี 2539 ที่ผ่านมา

เมื่อพิจารณากระบวนการไล่วิ่งกวดในสังคมเศรษฐกิจโลก (Catching-up Process) ในช่วงเวลาประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมา มีข้อเท็จจริงอย่างน้อยสองประการที่พึงคำนึง กล่าวคือ

ประการแรก จำนวนประเทศที่เลือกแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีจำกัดเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออก หากยังครอบคลุมถึงละตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชียใต้ แม้แต่ประเทศสังคมนิยม ดังเช่นสาธารณรัฐประชาชนจีนและบางประเทศในยุโรปตะวันออกเฉียงใต้ออก ก็ปรับยุทธศาสตร์พัฒนามาสู่แนวทางนี้

ประการที่สอง ประเทศที่ยึดกุมยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการส่งออกมักจะเป็นเพียง 'เบียร์' ของบรรดาบรรษัทระหว่างประเทศในการเลือกที่ตั้งของโรงงาน ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมประกอบชิ้นส่วน (Assembly Industry) ซึ่งไม่มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออก การณ์ปรากฏว่า สินค้าที่ผลิตเพื่อการส่งออกจำนวนมากต้องแข่งขันกันเอง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งทอ รถยนต์ เซมิคอนดักเตอร์ เครื่องใช้ไฟฟ้า และเคมีภัณฑ์แปรรูป

การผลักดันให้โลกที่สามเดินแนวทางเศรษฐกิจเสรีนิยมและเลือกยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการส่งออก อันเป็นภารกิจของธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศ ตลอดช่วงเวลาสองทศวรรษเศษที่ผ่านมา นี้ให้ประโยชน์แก่บรรษัทระหว่างประเทศอย่างมหาศาล เพราะไม่เพียงช่วยเปิดประตูโลกที่สามให้บริษัทยักษ์ใหญ่ทะลุทะลวงเข้าไปหาผลประโยชน์เท่านั้น หากยังเกื้อกูลให้บรรษัทระหว่างประเทศย้ายที่ตั้งโรงงาน (Relocation of Production) ตามการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบด้านต้นทุน (Cost advantage) ของประเทศต่างๆ อีกด้วย

นอกจากบรรษัทระหว่างประเทศแล้ว ผู้บริโภคในประเทศผู้นำเข้าสินค้าหัตถอุตสาหกรรมเป็นกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการขยายตัวของยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการส่งออก เพราะสามารถซื้อสินค้าหัตถอุตสาหกรรมได้ในราคาถูกลง โดยที่คุณภาพอาจดีขึ้นด้วย

แต่สำหรับประเทศด้อยพัฒนาที่เลือกแนวทางยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการส่งออก แม้จะได้รับอานิสงส์ของการเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงในเบื้องต้น แต่ก็ต้องเผชิญกับหุบเหวของ Fallacy of Composition ในเวลาต่อมา ประเทศเหล่านี้ต้องพึ่งพิงประเทศมหาอำนาจเป็นตลาดสินค้าออกมากขึ้น ทำให้อำนาจต่อรองที่มีน้อยอยู่แล้วยิ่งอ่อนเปลี้ยลงไปอีก ในประการสำคัญ ประเทศเหล่านี้ต้องแข่งขันกันในการแย่งชิงตลาด หากสินค้าออกของแต่ละประเทศไม่เข้ากัน ความจำเป็นในการแย่งชิงตลาดย่อมมีน้อย แต่เมื่อมีการผลิตเพื่อการส่งออกเข้ากัน การแย่งชิงตลาดจึงมีใช่เรื่องที่หลีกเลี่ยงได้ ความเข้มข้นในการแย่งชิงตลาดเพิ่มพูนเป็นทวีตริคูณ เมื่อความสามารถในการนำเข้าของประเทศมหาอำนาจมีขอบเขตอันจำกัด และการนำเข้กำลังเข้าสู่ระดับที่ใกล้เคียงกับศักยภาพ ประเทศที่เห็นการณ์ไกลบางประเทศเริ่มลดการพึ่งพิงประเทศมหาอำนาจแต่เนิ่นๆ ด้วยการแสวงหาตลาดใหม่ในยุโรปตะวันออก ละตินอเมริกา และ อัฟริกา แต่มีข้ามินาน วัฏจักรแห่งปัญหาจะวนกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ในเมื่อประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเหล่านี้กำลังเดินบนเส้นทางของยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อการส่งออกเช่นเดียวกัน

การเลียนแบบประเทศ 'แก๊งสี่' กระทำได้เฉพาะการเลือกใช้มาตรการและเครื่องมือทางนโยบาย ดังเช่นการดำเนินนโยบายการค้าและการเงินในแนวทางเสรีนิยม และการปล่อยให้อัตราแลกเปลี่ยนอยู่ในระดับที่ตรงต่อความเป็นจริง แต่การเลียนแบบประเทศ Asian NICs ในด้านสภาพแวดล้อมในชุมชนระหว่างประเทศเป็นเรื่องที่มีอาจกระทำได้

เมื่อเกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์ ปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าไปสู่การผลิตเพื่อการส่งออกในปลายทศวรรษ 2500 นั้น ยังไม่มีประเทศในโลกที่สามประเทศใดเลือกแนวทางนี้ ประเทศ 'แก๊งสี่' จึงไม่ต้องเผชิญกับ Fallacy of Composition ในประการสำคัญ การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นในจังหวะเดียวกับที่บรรษัทระหว่างประเทศกำลังย้ายที่ตั้งของโรงงานระลอกใหม่ มิใช่ต้องกล่าวอ้างด้วยว่า เกาหลีใต้และไต้หวันได้รับสิทธิประโยชน์พิเศษจากสหรัฐอเมริกาเป็นอันมากในฐานะที่เป็นเหยื่อหมากรุกในการดำเนินนโยบายปิดล้อมสาธารณรัฐประชาชนจีน (Containment Policy)

สำหรับประเทศผู้มาทีหลังในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Late Industrialization) ตลาดสินค้าออกเหลือพื้นที่ไม่มาก เพราะถูกประเทศที่เดินนำหน้ายึดครองไป

เกือบหมดแล้ว หากไม่หาทางขยับขยายตลาด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งหาทางเพิ่มพูนประสิทธิภาพการผลิต การร่วลงหล่นสู่หุบเหวแห่งหายนภัยเป็นเรื่องที่คาดการณ์ได้

สำหรับสังคมเศรษฐกิจไทย การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาและการปรับโครงสร้างการผลิตเป็นเรื่องที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ก่อนที่ Fallacy of Composition จะปรากฏผลอย่างเต็มที่